

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Historické proměny hinduismu

Veronika Vetchá

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická
Katedra filozofie
Studijní program Humanitní studia
Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Historické proměny hinduismu

Veronika Vetchá

Vedoucí práce:

Mgr. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen
uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

Poděkování

Ráda bych poděkovala především Mgr. Dagmar Demjančukové, CSc. za podporu, kterou mi jako vedoucí mé bakalářské práce při jejím zpracování poskytla.

Plzeň, duben 2013

.....

Obsah:

1. Úvod	1
2. Indie, hinduismus	3
2.1. Indie a indická filozofie	3
2.2. Hinduismus	6
3. Védské náboženství	8
3.1. Védská doba a védy	8
3.2. Védské náboženství a chápání světa	12
4. Bráhmanismus a proměny védského náboženství	17
4.1. Kastovní dělení	18
4.2. Brahma	21
4.3. Koloběh životů a vysvobození	22
4.4. Karmanový zákon	23
5. Hinduistické eposy	23
5.1. Rámájana	24
5.2. Mahábhárata	26
5.3. Bhagavadgíta	30
6. Závěr	33

1. ÚVOD

Důvodů, které mě vedly k vypracování právě tohoto tématu je hned několik. Jako dobrovolník, který pracuje pro různé organizace a setkává se s velkým množstvím lidí, se často se střetávám s lidmi v různých životních situacích, různých barev pleti a samozřejmě různého náboženského vyznání. Jelikož hlavní náplní mé práce jsou právě rozhovory s těmito lidmi, potkala jsem tak několik jedinců, kteří mě navedli na první kroky a zájem o východní náboženské směry, včetně právě hinduismu nebo buddhismu. Zároveň se věnuji ve volném čase meditacím, józe či práci s reiki energií a můj osobní svět tak začal nabírat duchovnější rozměr, který je, podle mého, v těchto náboženských systémech velice důležitý.

Dalším důvodem je i to, že společnost se v posledních letech stále častěji k „východu“ začíná obracet a vyhledávat jeho filozofii a čerpat z jeho tradic a zkušeností. Řekla bych, že je to způsobené „konzumnějším“ stylem života a společnost si začala více uvědomovat a pocítovat potřebu se občas na chvíli „zastavit“ a obohatit svůj duchovní svět.

Vzhledem k obsáhlosti tématu se zaměřím na jedno jeho období, konkrétně na přechod od védského období k brahmánismu, lesnímu učení až k upanišádám. Cílem práce je dosažení uceleného pohledu na zvolené téma. Práce by měla zmapovat historické proměny védského náboženství. První kapitola by měla přiblížit hinduismus ve faktech a sdělit čtenáři něco o Indii. Ve druhé kapitole bych se ráda hlouběji ponořila do zmiňovaného védského náboženství, védám a ukázala jeho cestu ke kastovnímu systému, upanišádám, brahmanům.

Třetí kapitola by měla čtenáři říct něco o třech základních hinduistických eposech: Rámájane, Mahábharátě a Bhagavadgítě.

Bakalářská práce by měla poskytnout ucelený pohled na význam védského náboženství v historii hinduismu a jeho historické proměny. Za stěžejní díla, o která se budu ve své práci opírat, považuji knihu *Hinduismus* od Davida M. Knipa. Nelze opomenout jednoho z největších českých autorů zabývajících se tímto tématem - Dušana Zbavitele a jeho knihy *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*. V knize se autor zabývá vývojem hinduismu, jeho počátky, které jsou zachyceny v upanišádách, až k novodobým myslitelům.

Další použitou literaturou bude kniha *Duchovní svět Indie* od Richarda Waterstona. Nedílnou součástí použité literatury jsou již zmíněné tři hinduistické eposy: Rámájana, Mahábhárata a Bhagavadgíta.

Hlavními metodami, které při zpracování své práce použiji, bude metoda porovnávání a deskripce

2. Indie, hinduismus

„Historie, mytologie, náboženství a filozofie mají v Indii velmi dlouhou tradici vzájemného ovlivňování.

Indické náboženství a filozofie rozlišují 2 hlavní školy: hinduistickou a buddhistickou. Hinduistická přijímá vědy jako autoritu, oproti buddhistické, která ji odmítá. Přesto jsou si v něčem velmi podobné. Můžeme u nich najít společné prvky a obě mají jako cíl dojít osvětlení. Cestou téměř všech indických filozofií jak dosáhnout osvětlení je skrze sebepoznání. Indická filozofie je většinou antiempirická a zabývá se nejvyšší realitou. Hinduismus je náboženstvím, které nemá jediného zakladatele a jedinou pravdu. Je složitou směsicí mnoha přístupů. Hlavními kameny většiny indického filozofického myšlení jsou utrpení, spása a nejvyšší realita. Na rozdíl od absolutních monoteistických západních náboženství je hinduismus polyteistický a panteistický – mnoho bohů a mnoho hlasů.“¹

2.1. Indie a indická filozofie

„Indie je kolébkou jedné z nejstarších světových civilizací. Jejím literárním jazykem je sanskrt, který je patrně nejstarobylější dosud používanou řečí a *vědy*, jejichž některé části pocházejí až z 12. století př.n.l., jsou považovány za nejstarší dosud stále živé texty. Moderní Indie je sekulární stát, v jejím životě má ale náboženství nadále velmi důležitou úlohu. V Indii mají svůj význam i jiné víry. Žijí zde křesťané, nalezneme tu různá starobylá kmenová náboženství. Na jejím severu se již ve 12. století usadil islám, který pak v Indii vyvrcholil za vlády dynastie Mughalů a stal se tam základem specifické indické muslimské kultury. Někdy v 2. tisíciletí př.n.l. s sebou Árijové ze střední Asie do Indie přinesli náboženské představy, které s nimi sdíleli i další indoevropské národy. Jádro védského náboženství Árijů se skládalo z rituálu oběti a z přesvědčení, že vesmír musí být neustále znovu vytvářen. Od védského

¹ Srov. OSBORNE, Richard; VAN LOON, Borin. *Východní filozofie*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-537-0. s. 21

období pochází i tradiční dělení indické společnosti na čtyři hlavní skupiny: *bráhmany* (kněze), *kšatrije* (válečníky), *vaišje* (kupce) a *šúdry* (dělňíky).“²

„V 6.století př.n.l. sílila nespokojenost s védským rituálem. Ta přinesla vznik sekt vedených filozofy, kteří se zřekli klamů světa a chtěli porozumět vnitřní podstatě věcí a dosáhli *móksi* (osvobození z koloběhu znovuzrozování). Největšími z nich byl budoucí Buddha, Siddhártha Gautama. Ten díky svému umění soustředit se došel osvícení. Buddhismus prošel v Indii obdobím velkého rozkvětu za dynastie Maurjů. Po pádu říše začal mizet i vliv buddhismu. Guptovské období bývá nazýváno indickým klasickým věkem. Právě v této etapě se vytváří a upravují významné výtvarné slohy, literární žánry a filozofické směry, z jejichž odkazu Indie čerpá dodnes. Do 8.století n.l. byl buddhismus ve velké části jižní Indie vystřídán hinduismem. Na západě Indie se začaly objevovat křesťanské a židovské kolonie. Indičtí kupci mezitím napomohli šíření indické kultury a indických náboženství – hinduismu i buddhismu – do jihovýchodní Asie.“³

Dnes můžeme hinduistické komunity a známky působení hinduismu najít zejména na Srí Lance, v části Malajsie a na indonéském ostrově Bali. Indičtí buddhisté, džinisté a hinduisté považují půdu Indie za posvátnou. V zemi „330 milionů bohů a bohyní“ mohou i lidské bytosti dosáhnout stavu božství. Mnohost bohů a věr je projevem indického eklekticismu a tolerance. Indická náboženství snad proto, že jsou polyteistická, nepovažují příslušníky jiných národů za nepřátele víry; naopak se snaží každé lidské úsilí o poznání a uctívání boha obsáhnout. Základem indické filozofie je myšlenka, že tento svět je plný strastí a klamů, za kterými můžeme hledat skutečnost transcendentního božstva. Tento názor, jakož i uznávání autority vědů spojuje rozmanité náboženské proudy světa hinduismu.⁴

Indický subkontinent, který vznikl až v dobách geologicky mladších, byl nepřetržitě osídlován člověkem již od pravěku. V jedné z nejdávnějších a nejslavnějších oblastí vznikla pokročilá lidská pospolitost, a to díky vhodným přírodním podmínkám.⁵

„Indický svět byl dostatečně rozlehlý, ale i uzavřený v neměnném okruhu přirozených hranic, aby dlouho existoval sám pro sebe. Aby se vyvíjel, vnitřně zdokonaloval a dozrával do své

² Srov. WATERSTONE, Richard. *Duchovní svět Indie*. Vydání první. Praha : Knižní klub, 1996. 184 s. ISBN 80-85809-46-X. s. 6.

³ Srov. Tamtéž, s. 6.

⁴ Srov. Tamtéž, s. 7.

⁵ Srov. KRÁSA, Miloslav; MARKOVÁ, Dagmar; ZBAVITEL, Dušan. *Indie a Indové: Od dávnověku k dnešku*. Praha: Vyšehrad, 1997. 472 s. ISBN 80-7021-216-0. s. 11.

jedinečné podoby. Současně však zvenčí se přece jen mísili neustálé vlivy a migrace z těžko přístupných, nikdy však neprostupných vysokohorských a pustinných sousedních krajů. Odedávna se je Indie učila vstřebávat, přetavovat a modelovat, tím spíše, že jejich nositelé, byť zprvu nepřátelští, se v zemi usidlovali natrvalo a postupně sžívali s původním obyvatelstvem."⁶ „A tak nejen domácí zdroje životních zkušeností a tvůrčího genia Indů, ale i tyto plodné podněty a někdy přímo invaze cizích kultur – působících zejména s příchodem nomádských Árijů nebo pod daleko pozdější autoritou institucí islámských, vstoupily do oné nádherné duchovní celoidické syntézy a daly jí tak hluboce filozofický a humanistický obsah. Vyzrálé plody myšlení a kultury vypěstované v průběhu staletí a tisíciletí pod indickým sluncem vynikaly proto výraznou osobitostí a zároveň udivovaly svým všelidským rozměrem. Ve světonázorových a náboženských podobách promlouvaly srozumitelným jazykem i k jiným asijským národům, působily svým ohlasem daleko za horizontem Indie a pronikaly až do západního Starého světa. Z přebohaté studnice staroindických tradic dálavami prostoru a času vyzařovaly moudrost, duchovní posila a inspirace a byly třeba nevědomky, vždy však dychtivě a věcně přijímány. Ať již působily přímo nebo zprostředkovaně, všude nacházely živnou půdu a utvrzovaly obecné povědomí o zemi, v níž pramení tolik hloubavosti a myslitelské síly.“⁷

„Ani bouřlivé události nepřátelských nájezdů, mocenských zvrátů a válečných tažení nebyly s to natrvalo zmírnit kontinuitu tvořivého úsilí a hlavních proudů zděděných tradic v podloží indické společnosti. A pokud v těžkých dobách některé z dávných hodnot jaksi pomíjely za obzorem, bylo to jen přechodné a vždy zas přišla chvíle jejich návratu a obrození. Zdá se, že jedním z charakteristických rysů dějin indické společnosti je neustálé přizpůsobování – jako by se nic neztrácelo, nic starého nebylo beze zbytku nahrazeno novým, ale vše se jen vrstвило a uchovávalo, byť někdy v proměnách a nových účelových souvislostech.“⁸

⁶ Srov. KRÁSA; MARKOVÁ; ZBAVITEL. *Indie a Indové*, s. 11.

⁷ Srov. Tamtéž, s. 11.

⁸ Srov. Tamtéž, s. 12.

2.2. Hinduismus

„Jeden ze studentů, jimž se poštěstilo cestovat a sbírat zkušenosti v jižní Asii, napsal po své studijní cestě toto vyznání:

Na cestách po jižní Asii jsem se setkal se skutečnostmi, jež se výrazně odlišovaly od těch, které jsem znal ze Západu. Některé rozdíly byly zjevné – barva kůže, jazyk, podnebí - , jiné skrytější – víra, pojetí světa. V Asii jsem se setkal s nejděsivější chudobou a spřátelil se s malomocnými žebráky. Spatřil jsem úchvatné tropické pralesy a v Himaláji se dělil o oběd s dětmi šerpů. Popíjel jsem čaj s buddhistickými mnichy a debatoval s potulnými askety o kastovním systému. Zážitky z Asie zpochybnily mnohé mé předsudky a změnily můj pohled na sebe, naši kulturu a společnost. A samozřejmě také nesmírně proměnily můj pohled na jižní Asii.

Kupodivu mám v mnoha směrech pocit, že teď vím o jižní Asii ještě méně než předtím, jelikož s každým novým zážitkem se vynořovala hlubší a hlubší rovina. Nijak mě to ovšem netrápí. I když je jasné, že o jihoasijské kultuře nevím nekonečně mnoho věcí, vím zároveň, že nekonečně mnoho věcí poznat mohu. Zápis z deníku ze dne, kdy jsem opouštěl jižní Asii, tvoří jediná věta: „v hlavě mám jediné: změř možnosti.“⁹

„Kromě toho, že hinduismus se zdá jako „změř možnosti“, jak uvedl výše zmíněný student, je zřejmé, že definice, která by jednoznačně vystihla hinduismus a stala se tak přípustnou pro všechny, neexistuje. Samotní odborníci na toto náboženství se snah o to definovat ho, zřekli, a vytvořili jakýsi vzorec, kdy hinduismus vznikne, pakliže z celé škály jihoasijských náboženství odečteme islám, džinismus, buddhismus, křesťanství, judaismus a kmenová náboženství. To co zůstane, je hinduismus.“¹⁰

Hinduismus, nábožensko-společenský systém, který má podle odhadu více než osm set milionů vyznavačů z obyvatel indického subkontinentu a potomků indických vystěhovalců v mnoha zemích světa, je charakteristický tím, že není zjeveným náboženstvím, na rozdíl od jiných světových náboženství.¹¹

⁹ KNIPE, David M. *Hinduismus: Experimenty s posvátnem*. Praha: Prostor, 1997. 232 s. ISBN 80-85190-57-5. s. 13.

¹⁰ Srov. Tamtéž, s. 14.

¹¹ Srov. *Základní texty východních náboženství : 1, Hinduismus*. Vybral Dušan Zbavitel, Přel. Jan Filipický ... et al. Vyd. 1. Praha : Argo, 2007. 188 s. ISBN 978-80-7203-846-6. s. 7.

Hinduismus se vyvíjel postupně a nemá svého konkrétního zakladatele, jako například buddhismus, křesťanství nebo islám. Jeho vývoj začal v době védské. I proto jeho dobu vzniku nemůžeme přesně doložit. Jeho věřící nemají žádný konkrétní spis nebo kánon, jež by je k něčemu zavazoval, neexistuje ani konkrétní církev nebo instituce, která by měla možnost řídit nebo rozhodovat. Je velmi tolerantním náboženstvím, a to i v otázkách koloběhu životů, znovuzrovnání, vysvobození duše a celkový smysl života. Je otevřený mnoha různým směrům a otázkám života. Západní religionisté jsou té myšlenky, že hinduismus neexistuje a že je hromadným označením směrů, jakými jsou: šaktismus, višnuismus nebo šivaismus či tantrismus. Poměrně velké rozdíly můžeme najít i ve formě projevození zbožnosti nebo v samotném náboženském životě.¹²

Existují ale i závažné otázky, ve kterých můžeme spatřit i daleko závažnější rozdíly v hinduismu. Jsou jimi například: Který z bohů by měl být uctíván jako ztělesnění Nejvyššího ducha (v upanišadách nazývaný brahma), jakým způsobem lze vystoupit z koloběhu životů, je-li to nejvyšší oddanost Bohu (bhaktí) nebo nejhlubší poznání (džnána) bytostné jednoty individuální duše s Nejvyšším duchem (např. jógou).¹³

¹² Srov. Tamtéž, s.7.

¹³ Srov. Tamtéž, s. 8.

3. Védské náboženství

3.1. Védská doba a vědy

Vědy jsou sbírky obsahující hymny a rituální průpovědi, které byly při obřadech souvisejících s obětováním recitovány bohům. Ač byly vědy později potlačeny pozdějšími učenými, přesto i dnes, jsou pevnou, a můžeme říct, ústřední součástí.¹⁴

„Tyto náboženské představy, které si asi ve druhém tisíciletí př.n.l. přinesli do Indie árijští přistěhovalci, předkové dnešních severoindických národů, se staly základem osobitého věroučného a ritualistického systému, jemuž se zpravidla říká bráhmanismus nebo védské náboženství. Onen druhý název je odvozen od véd (vědění), souboru literárních památek. Po nich následovaly s odstupem asi dvou až tří století bráhmany a po méně významných áranjakách (lesních textech) zejména ideově nejzásadnější upanišády.“¹⁵

O upanišádách a lesním učení se zmíním na konci této části.

Indové se dlouho chránili před tím, aby badatelé získali přístup k těmto jejich svatým textům, které jsou pro většinu hinduistů slovem božím. Smrtníkům je donesli až svatí řšiové pomocí boží.¹⁶

Vědy jsou čtyři: vznik Rgvédu, prvního z nich, je situován do období kolem roku 1200 př.n.l.; po něm následovaly Sámavéd, Jadžurvéd a nakonec Atharvéd. Ty jsou pravděpodobně staršího data. Každá védská sbírka se skládá z hymnů a manter a jsou k ní připojena díla výkladová – bráhmany. Ten, kdo řídil obětní rituál, byl kněz – bráhman a byli děleni podle zaměření – žrec hótar odříkával mantry ze Rgvédu, znalec Sámavédu zvaný udgátar jej doprovázel zpěvem, adhvarju pronášel obětní formule z Jadžurvédu a vrchní bráhman, který měl dozor nad celým obřadem, recitoval z Atharvédu. Nebráhmani měli přístup ke znalosti védu zapovězen¹⁷

Způsob jakým vědy přežily celá léta je podivuhodný. Lidé si totiž jejich poselství předávali ústně. Věřící hinduisté jsou totiž toho názoru, že posvátný není jen obsah védů, ale i zvuk

¹⁴ Srov. WATERSTONE. *Duchovní svět Indie*, s. 16.

¹⁵ *Základní texty východních náboženství*. Vybral ZBAVITEL, s. 9.

¹⁶ Srov. FRIŠ, Oldřich; VAVROUŠEK, Petr; ZBAVITEL, Dušan. *Prameny hinduismu : Védské hymny*. Praha : DharmaGaia, 2000. 203 s. ISBN 80-85905-620. s. 11.

¹⁷ Srov. WATERSTONE. *Duchovní svět Indie*, s. 16.

jejich slov. Rodiny bráhmanů si znalost védů předávali ústně z generace na generaci až do současnosti. Hinduisté nepřikládají váhu védům jako dílu stvořenému člověkem, ale věří, že byly lidem zjeveny, že jsou „slyšeným“, a že se v nich skrývá moc bohů. Védy dle nich obsahují posvátné slabiky, z nichž byli zrozeni bohové i smrtelníci, a jsou tudíž starší než vesmír, jenž sám vznikl z posvátné slabiky óm¹⁸

Rgvéd

„Rgvéd (vědění ve verších) je výrazně polyteistický. Skládá se z 1028 oslavných hymnů, jež jsou věnovány 33 různým bohům, ponejvíce ale Indrovi, Asnimu a Sómovi. Celkových 10 589 strof Rgvédu je rozděleno do deseti knih, doslova druhů (mandal), z nichž druhá až sedmá tvoří jádro díla, zatímco ostatní k němu patrně byly přidruženy později. Jednotlivé knihy Rgvédu mají různé složení i básnický styl. Podle tradovaného výkladu byly vytvořeny věštcí (ršii) z různých kenů. Jsou uspořádány podle počtu hymnů, jež obsahují. Hlavní rituál, na nějž odkazují, je oběť – doména bráhmanských kněží.“¹⁹

Sámavéd

Sámavéd (vědění v nápěvech) je znám svou komplikovaností v poezii a její metrické struktury, méně známý je ale už jeho literární obsah. Rituál oběti v době se stával složitější, a tak si bráhmanští kněží své úkoly, které byly prováděny v průběhu obřadu, rozdělili mezi sebe. Sámavéd je soubor sámanů (nápěvů), které byly převzaty z osmé a deváté knihy Rgvédu. Verše měly být zpívány podle podrobného návodu, který byl jeho obsahem.²⁰

Jadžurvéd

Sanskrtské slovo jadžus znamená průpověď či zaklínadlo, které při rituálu oběti pronášeli žreci adhvarjuové, případně může označovat oběť samu. Jadžurvéd je tedy „vědění o oběti“. Jeho text sice zahrnuje několik hymnů oslavujících bohy, více ale ukazuje samotnou techniku, jakou je rituál prováděn. Obsahuje i posvátné formule, jež se obracejí k oběti samotné, o

¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 16.

¹⁹ Srov. Tamtéž, s. 17.

²⁰ Srov. Tamtéž, s. 17.

nichž se věřilo, že jsou symbolem různých aspektů brahma, hinduistického pojmu pro nejvyšší božství, resp. Jsoucno.²¹

Atharvéd

Atharvavéd (vědění atharvanů) nese jméno podle bráhmanského rodu, který podle tradovaného výkladu sestavil védy. Je sbírkou hymnů, stejně jako Rgvéd. Protože mnozí znalci nevidí souvislosti s védskou rituální obětí, domnívají se, že jeho vznik se datuje do mladší doby než ostatní tři védy. Je knihou průpovědí a zaklínadel pro nejrůznější příležitosti – od úspěchu v lásce až po úděl na onom světě²²

Mluvíme-li o védách, tak bych v rámci této části ráda zmínila již avizovanou věc, a to upanišady a okrajově i lesní učení. Jsou jakýmsi pokračováním véd, které v rámci celé védské slovesnosti jistě stojí za zmínku.

Hlavní proměnou mezi upanišadami a védskými sbírkami je dle mého vnímání odklonu od soustředění se na rituál oběti k tomu, aby se člověk přiblížil a odvděčil bohu. Upanišady staví člověka více do pozice toho, kdo naslouchá vnitřním smyslům a bohu se přibližuje a obětuje formou jógy či meditace.

Upanišady

„Upanišady se staly vrcholem celé védské slovesnosti a byly její čtvrtou a poslední etapou. Indové je začali nazývat védántou, neboli koncem véd.

Upanišady celý tento védský soubor nejen uzavřely ale staly jeho „korunou“ a s jejich stvořením se zrodil systém s mnoha novými myšlenkami a náboženskými představami.“²³

V knize Richarda Waterstona *Duchovní svět Indie* je řečeno že: „Upanišady jsou texty nábožensko-filozofického charakteru a vznikly převážně v 7. až 5. století př.n.l. Představují nejmladší vrstvu védské slovesnosti. Od vlastních védských sbírek se přesto velice liší.

V upanišadách ustupuje dřívější soustředění na rituál oběti a více se poukazuje na filozofické a mystické otázky. Doba vzniku upanišad byla v Indii časem změn. Růst měst byl tehdy

²¹ Srov. Tamtéž, s.17.

²² Srov. Tamtéž, s.17.

²³ Srov. KRÁSA; MARKOVÁ; ZBAVITEL. *Indie a Indové*, s. 30-31.

provázen vzestupem vlivu početné kupecké vrstvy a staré dělení na varny (společenské stavy) leckdy již ne zcela vystihovalo skutečnost. Odloučené sekty asketů, mystiků a poustevníků zamítly autoritu bráhmanských kněží a přijaly nové zvěstovatele, mezi které patřili i Siddhártha Gautama, který se stal Buddhou a Vardhamána, který se stal Mahávírou. Náboženský život tak v Indii procházel hlubokou proměnou.²⁴

„Symbolem této proměny se staly právě upanišady. Spíše než na vnější božstva se upanišady zaměřily na hledání boha vnitřního, a tak se důraz na rituál oběti na pátrání po podstatě univerzální síly (brahma), jež je obsažena ve všech věcech. Jestliže árvjovští mudrci věřili, že božskost se projevuje v oběti, pak noví filozofové viděli odraz božského brahma v átmanu, tj. v duši (pravém já). A vnějškově efektní rituál již nevnímali jako způsob, kterým mohou dojít spojení s Bohem – k němu se chtěli přiblížit cestou své vnitřní transformace.“²⁵ Vnějšími znakům uctívání božství, které byly tak důležité ve védském náboženství s jeho hromadnými oběťmi někdy i stovek zvířat, se proto nová hnutí nejen vyhýbala, nýbrž i vehementně odmítala. Již v 8.století př.n.l. volali indiští mudrci néti néti (nikoli toto, nikoli ono; ani tak, ani tak). Sdělovali tím svůj postoj k vnějšímu světu, kterému byla upírána skutečná realita (pravá jsoucnost) a který byl považován jen za klam, zdání.²⁶

„Tito mudrci ustoupili od vnějšího vnímání světa a začali se obracet do svého nitra, ke svému věčnému brahma, které žilo v duších všech bytostí. Tato duše (átman) prochází nekonečným procesem vtělování a má-li s brahma splynout, musí se vymanit z koloběhu vtělování a osvobodit se (dosáhnout mókši). Cestou k tomuto osvobození je cesta meditace a jógy.“²⁷

Zde je dobře patrný rozdíl, jak se rituál dosažení mókši rozvíjel v bráhmanismu a upanišadách. V bráhmanismu je hlavní postavou kněží vykonávající rituál oběti, kterým si člověk zajistí přízeň bohů. Na rozdíl právě od upanišad, kde si ji člověk zajistí obratem ke svému nitru a hlubokou meditací.

²⁴ Srov. WATERSTONE. *Duchovní svět Indie*, s. 22.

²⁵ Srov. Tamtéž, s. 22.

²⁶ Tamtéž, s. 22.

²⁷ Srov. Tamtéž, s. 22.

Lesní učení

Hlavními osobnostmi lesního učení se stali asketové. Byli to poutníci, kteří se stěhovali z místa na místo, přerhali vazby se společenským světem a odešli od svých bližních, aby v souladu s přírodou žili daleko od civilizace. Jejich obživou byly lesní plody a kořínky. Někteří se živili i almužnou. Toto putování se stalo jejich životní zásadou a cílem bylo dosáhnout mókši, která je měla vysvobodit z tělesných pout. Podstupovali proto hladovění, sebezapření a odříkání a svá těla podřizovali duchu. I díky těmto úkolům se jim začalo říkat šramani (ti, kteří usilují). Následně se z nich stávali buddhisté nebo džinisté.²⁸

Jeden z pozdních hymnů Rgvédu mluví o potulných asketech, kteří se pomocí meditace a askeze dostávali do extatického stavu a usilovali tak o osvobození. Životem těchto asketů žili po určitou dobu i Buddha a učitel džinistů Mahávíra. Lesní učení Buddhy i Mahávíry položila důraz na vnitřní oběť. Byly tak nahrazeny plameny obětního ohněm vnitřním, zápalem askeze a kontemplace. Askeze měla stejně jako oběť umožnit překročení mezí světa jevů. Na rozdíl od védských kněží chtěli lesní muži nabýt této schopnosti ovládnutím své mysli, neboť mysl řídí tělo a jeho počitky, a tím i vnímání vnějšího světa.²⁹

3.2. Védské náboženství a chápání světa

Védské náboženství bylo výrazně polyteistické. Vesmír byl rozdělen na tři světy. Ten nejvyšší obývají dévové, bohové a bohyně. Jejich králem je hromovládny Indra. Ten vede vojsko bohů v bojích proti jejich nepřítelům. Těmi jsou asurové, obyvatelé nejnižšího světa. Prostřední svět je pro lidi, jimž byl dán ve védských verších nástroj k uctívání bohů. Sami bohové jim tento nástroj poskytli, a to prostřednictvím žreců ršijů. Díky tomuto nástroji mohou odvracet přírodní katastrofy a nemoci a díky přízni bohů zajistit smrtelníkům bohatství, dlouhověkost a úspěch ve veškerém počínání.³⁰

„Aby tento vzácný nástroj božského původu nebyl přetvořen nebo dokonce neupadl v zapomnění, vytvořili si védští Indové vlastní způsob, jak zajistit jejich bezpečné dochování i v případě, že nebudou existovat žádné záznamy; písmo ještě tehdy neznali. Rozdělili všechny

²⁸ Srov. Tamtéž, s. 28.

²⁹ Srov. Tamtéž, s. 28.

³⁰ Srov. KRÁSA; MARKOVÁ; ZBAVITEL. *Indie a Indové*, s. 27.

texty doprovázející zápalné oběti mezi kněžské rodiny, a těm dali za povinnost je uchovávat ústním podáním a při obětních aktech je naprosto přesně použít. Že byly texty použity a předneseny správně, kontroloval pokaždé bráhman, jehož označení bylo později rozšířeno na celou početnou kněžskou vrstvu. Ta tvořila nejvyšší složku védské společnosti a své vysoké postavení si dokázala udržet po celé védské období. Byla tudíž jediným spojovatelem mezi bohy a lidmi, kteří museli používat jejích služeb, kdykoli měli na bohy jakoukoli prosbu či přání. Bráhmani měli totiž monopolní znalost obětních rituálů a textů, které byly předávány ústním podáním z otce na syna a protože neexistovaly jakékoli písemné záznamy, tak nemohly proniknout mimo bráhmanskou vrstvu. I o dalších tisíc let později, v době, kdy již existovalo písmo, zůstaly védské texty ústně předávaným mocné kněžské skupiny.³¹

Druhou společenskou složkou byli kšatrijové – bojovníci. Jejich úkolem bylo ochránit pastviny pro stáda kočovných Árijů a v bojích rozmnožovat kmenový majetek. Z jejich řad byli voleni náčelníci kmenů, předchůdci pozdějších králů. Teprve až po nich následovala ve společenské hierarchii nejpočetnější vrstva vaišjů – pastevců, obchodníků a řemeslníků, kteří se starali o materiální zajištění celého kmene. Tyto tři vrstvy, na které se vyhranila společnost Árijů už v průběhu staršího védského období, tvořily uzavřený komplex s pevně stanovenými úkoly a právy.³²

Árjové sami sebe jmenovali dvojzroenci, a to proto, že muži byli přijímáni mezi plnoprávné členy kmene obřadem. Při tomto obřadu se „podruhé narodili“ přijetím posvátné šňůry. Šňůra byla znakem jejich společenského postavení³³

Existovala ale i čtvrtá skupina – šúdrové, příslušníci porobených domorodých kmenů neárijského původu. Jejich jediným úkolem bylo sloužit Árijům „bez závisti“, jak bylo formulováno v pozdějších zákonících, a vykonávat pro ně všechny uložené manuální práce. Nebyli otroky jak je pojímala například antika, ale jejich postavení nebylo o mnoho lepší. Tento systém s přísným celoživotním vymezením společenského postavení každého jedince se stal základem kastovního systému, který je velkou charakteristikou i dnešního hinduismu³⁴

³¹ Srov. Tamtéž, s. 27.

³² Srov. Tamtéž, s. 28.

³³ Srov. Tamtéž, s. 29.

³⁴ Srov. KRÁSA; MARKOVÁ; ZBAVITEL. *Indie a Indové*, s. 29.

Védské chápání světa

K pochopení významu védů a védského hinduismu bychom se měli seznámit s několika příbuznými přístupy. Tyto představy jsou následující: zaprvé, vesmír je průmětem prvotně obětovaného těla kosmické bytosti. Mýtus o kosmickém já, Prušovi, který je v pozdějších védských textech ho známe rovněž jako Pradžápati, Pán tvorstva, je prvotním mýtem o stvoření. Zadruhé, odpovědnost za opětovné vytváření a obětování tohoto kosmického těla nesou lidé. Díky lidskému duchovnímu poznání a úsilí se svět obrozuje. Mýtus o Purušovi sděluje, co se stalo na počátku; kněží, kteří provádějí obřady, pak přijímají odpovědnost za trvání světa.³⁵

A ta třetí - existují dvě tajemné kosmické látky – oheň a rostlina, které je potřeba obřadem utvořit dostupnými. První, Agni, všeprostupující soulad mezi energií kosmickou a lidskou. Druhá, Sóma, nesmrtelná posvátná rostlina – dokáže překonat život a umožňuje lidem nahlédnout do druhého světa, říše, která není stvořena, a tudíž nepodléhá změně.³⁶

Tyto představy pomohli k vytvoření víry, která až do doby povědkové, kdy se začaly formulovat nové duchovní myšlenky, byla vírou jež v jižní Asii přetrvala tisíc let. V návaznosti k řečeným představám je dobré sdělit několik zásadních podrobností. Ty tvoří védský světonázor.³⁷

- 1) „Existence se chápe jako proces průmětu a připodobnění. Makrokosmos (svět nezjevný) je charakterizován jednotou a mikrokosmos (svět stvořený, jevový) je charakterizován mnohostí. Oba se ovšem dělí na tři části, oba jsou odstupňovány a oba jsou ústrojně závislé – části fungují jako jedna bytost se třemi oddělenými funkcemi. Například lidské tělo jednotlivce má tři části, základní podoba lidského společenství má tři vrstvy a svět sám má tři vlastnosti – a to proto, že všechny tyto rozvrstvené systémy jsou odrazem božské trojdílné kosmické bytosti. Proces průmětu a připodobnění, stvoření a znovu uspořádání je procesem nepřetržitých obětí. Svět ve svých četných podobách, lidská společnost s různými třídami a člověk s rozdílnými částmi těla jsou výsledkem rozštěpení původní jednoty, obětování Bytosti, a zánik

³⁵ Srov. KNIPE. *Hinduismus: Experimenty s posvátnem*, s. 51.

³⁶ Srov. Tamtéž, s. 52.

³⁷ Srov. Tamtéž, s. 52.

světa nebo člověka je zas připodobněním pomocí oběti, vstřebáním rozmanitých částí do původní podoby trojdílného celku.³⁸

2) „Druhá představa náleží lidské odpovědnosti za tento neustálý obětní proces. Jelikož vytvořený svět je výsledkem božské oběti, je další existence světa závislá na opakování této prvotní kosmogonické události. Jakmile byl svět jednou stvořen, oběti jej neustále ztvárňují. Ovšem tentokrát už obřadní úkon provádějí lidé, a to bráhmani, podobní bohům, kteří zastávají božskou práci. Svrchovaná moc kněžské bráhmanské třídy se projevuje ve dvou zásadních úkolech; ne bohové, nýbrž bráhmani uchovávají věčnou posvátnou promluvu, brahma, v podobě manter, které dohromady tvoří véd, posvátné vědění. A ne bohové, nýbrž bráhmani pomocí oběti udržují svět. Tato oběť či obřadní úkon probíhá na dvou oddělených, ale navzájem obsažených stupních. První je postup celé komunity pro obnovu světa, k jehož uskutečnění je třeba až šestnácti či sedmnácti kněží. Druhá oběť je rodinná, domácí, kterou zastává hospodář s rodinným knězem nebo sám. Každá védská škola rozšiřovala sútry pro oba druhy obětí.“³⁹

3) „Třetí představa vyjadřuje vzájemné působení mýtu a kultu posvátného ohně a posvátné rostliny. Existuje oheň, jež život pěstuje, prostupuje vše a proměnlivou existenci převádí na neměnnost, a existuje rostlina, jež život překračuje, je nebeského původu a smrtelníkům poskytuje básnickou inspiraci a nesmrtelnost. Stejně jako Paruša jsou tyto dvě látky dělitelné, makro-mikro-kosmické, a lze je získat obřadním užitím zvláštního poznání, poznání funkčního souladu mezi božským a lidským a mezi nezjevným a zjevným. Ve védských textech se opakovaně zdůrazňuje, že k ustavení a nastolení vztahů dochází založením ohniště, umístěním Agniho (bůh ohně). To, co posvátná přítomnost zakládá, je já začleněné do rodiny, jež je začleněna do společenství začleněného do vesmíru, a celá stavba jakožto událost je opět odezvou původní oběti, původního stvoření.“⁴⁰

³⁸ Tamtéž, s. 52-53.

³⁹ Srov. Tamtéž, s. 53.

⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 55.

Oběti byly přisuzovány nejmocnější účinky. Obětí byl stvořen svět, obětí vznikly čtyři společenské stavy. Obětí je možné dosáhnout od bohů všeho. Dokladem významu přisuzovaného ve starším védském období oběti je i skutečnost, že tato síla, v níž se skrývá tajemství účinnosti oběti, bývá nazývána *brahma*, tedy slovem, které později v upanišádách označovalo nejvyšší vesmírný princip a základ všeho bytí.⁴¹

⁴¹ Srov. ZBAVITEL, Dušan. *Upanišady*. Praha:DharmaGaia, 2004. 446 s. ISBN 80-86685-34-9. s.7

4. Bráhmanismus a proměny védského náboženství

Nejen bezchybný proces obětování provádění, ale také jednoznačné pochopení jejich smyslu a významu všech jejich složek, si v průběhu dalších staletí vynutily vytvoření jakýchsi výkladových komentářů, které byly nazývány bráhmany. Ty tvoří druhou vrstvu čtyřstupňové konstrukce védské slovesnosti. Podrobně jsou v nich popsány všechny obětní úkony, ale také se zde vykládá jejich mystický smysl. Oběť se tu mění v mystérium. Její znalec, jímž je kněz bráhman, se stává mocnějším než jsou samotní bohové. Právě proto dostala tato podoba staroindického náboženství jméno **bráhmanismus**. Oběť byla prohlášena za základní kosmický tvůrčí princip. V lidském prostředí pak za jediný čin (karman), který si zaslouží toto označení. Od této chvíle se přinášení obětí bohům stalo nejvyšší cestou nazývanou „cesta činu“ (karmamárga).⁴²

„Ale cestou kam a k jakému cíli? Védští Indové znali zatím jenom tento pozemský život, ve kterém jim měly oběti zajistit blahobyt, a jakýsi ráj krále Indry s polobožskými tanečnicemi apsarasami a hudebníky gandharvy, do něhož otvíraly oběti spolu se spravedlivým životem bránu i pozemšťanům. Ovšem ve védských sbírkách se ozvaly i první pochybnosti. Bohové prý obětí stvořili svět a lidi – a kdo stvořil bohy? A hlavně - je toto opravdu poslední a nejvyšší pravda o člověku a jeho údělu? O smyslu jeho života? A tak přišla ještě další řada védských komentářů, v pořadí už čtvrtá – neboť ještě před ní vznikly jako třetí stupeň takzvané áranjaky neboli „lesní texty“, které byly víceméně jenom pokračováním bráhman.“⁴³

„Nejdůležitějším obřadem védské tradice byla oběť. Přes ni Árvjové vzývali a usmiřovali bohy. Oběť byla symbolem stvoření světa. Obětník zastupoval mytického prvního člověka. Ten obětoval sám sebe a dal tímto činem vzniknout vesmíru. Všechny rituální úlohy vykonávali bráhmanští kněží, kterých bylo pro úplný sómový obřad potřeba celkem sedmnáct. Způsoby jak správně obětovat byl popsán v bráhmanách, což byly rozsáhlé komentáře k jednotlivým částem Véd. Tyto doprovodné texty nařizovaly, aby bráhmani nejdříve místo, kde se obřad bude konat, rituálně očistili. Hospodář, který se na oběti podílel vlastními

⁴² Srov. ZBAVITEL, Dušan. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*. Praha:DharmaGaia, 1993. 143s. ISBN 80-901225-5-8, s. 15

⁴³ Tamtéž, s. 15-16.

náklady, se nepodílel na rituálu samotném. Oltář představoval základní prvky, z nichž vznikl svět; zemi a vodu. Ve světě, který byl bráhmany považován za nečistý, se obětiště stalo symbolem čistoty. V pozdních Bráhmanách již můžeme spatřit vzrůstající nevoli k zabíjení obětního daru. Zvířata byla usmrcována udušením mimo rituálně očištěné místo a v pozdějších dobách je často nahrazovala symbolická zástupná obětina“⁴⁴

4.1. Kastovní dělení

Hinduismu má oproti jiným světovým náboženstvím jednu výjimečnost po společenské stránce. Je založen na přesvědčení o základní nerovnosti lidí, které můžeme zaznamenat už ve starých védských pramenech. Podle nich nestvořil na počátku Stvořitel Brahma jediného člověka nebo lidský pár. Stvořil čtyři lidské bytosti s navzájem zcela odlišnými úkoly, funkcemi a postavením, představitele čtyř společenských stavů (varn). Tyto stavy pak byly nahrazeny pevnými a doživotně nezaměnitelnými sociálními jednotkami zvanými kasty, kterým byl v průběhu jejich dvoutisíciletého vývoje stanoven souhrn práv a povinností, které musí jejich příslušníci bezpodmínečně dodržovat. Indický termín pro kasty – džáti, doslova „zrození“ – vypovídá o tom, že kastovní příslušnost je dána jednou provždy přímo rodovým původem a je po celou dobu života neměnná. Znamená to také, že pouze potomek indických rodičů může být rovnoprávným členem hinduistické společnosti. Neexistuje žádná možnost konvertovat k hinduismu v pravém slova smyslu, neboť žádný souhlas se všemi variantami jeho učení nebo schopnost či odhodlání se podrobit jeho řádu, nemůže nahradit to, co je nejdůležitější. Zrození v rámci kasty. Tam není možno žádným způsobem proniknout.⁴⁵

„Kasta určuje pravidla pro uznání, přijetí, zasvěcení a posvátné předurčení lidské bytosti hned jak tato bytost přijde na svět. Pro etapu dětství, jinošství i dospělý věk nařizuje, jak sát, pít, jíst, jak se mýt, jak práť, pomazávat se a špinit; jak se oblékat a zdobit, jak sedět, vstávat, uklánět se, jak se pohybovat, navštěvovat, cestovat, mluvit, číst, poslouchat, recitovat, meditovat, zpívat, pracovat, hrát si a bojovat. Má své zákony o společenských a náboženských právech, výsadách a zaměstnáních, o výcviku, školení a výchově, o závazcích, povinnostech a praktické činnosti, o božském poznání a obřadech, o omylech, přestupcích a hříších, o mezi

⁴⁴ Srov. WATERSTONE. *Duchovní svět Indie*, s. 18.

⁴⁵ Srov. ZBAVITEL. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*, s. 7.

kastovních stycích a čeho se tu vyvarovat, o vyhnání z kasty, o znečištění a očistě, o pokutách, výstrahách, uvěznění, zmrzačení, vyhnanství a hrdelním trestu.“⁴⁶

Zahrnuje otázky jako: jak se páchá zločin, čemu se říká hřích, jak se hříchy hromadí a jak se jich zbavit, vysvětluje způsoby získávání zásluh, udílení zásluh a ztrátu zásluh, zabývá se dědictvím, předáváním, vlastnictvím a vyvlastněním, půjčkami, zisky, ztrátami a hospodářským úpadkem. Rozhoduje v otázkách úmrtí, pohřbu a žehu a v otázkách posmrtné památky, pomoci a ublížení duši zemřelého. Zasahuje zkrátka do všech životních vztahů a událostí a do všeho, co životu předchází a co po něm následuje.⁴⁷

Systém kastovního dělení je soustava pravidel, která má svoji pevnou strukturu a která určuje sociální příslušnost. Zasahuje do života člověka až do té míry, že udává směr i takovým běžným věcem v lidském životě jako je například sňatek. To do jaké sociální skupiny se člověk narodí a začlenění závisí na jeho předchozím životě. Na tom, jak si v něm počínal a s tím související stav jeho karmy. Pokud se tedy člověk stane členem skupiny nejnižší, důvod musí hledat ve svém minulém životě.⁴⁸

„Literární prameny ze starověku přesvědčivě dokazují, že hinduismus nebyl dlouhou řadu let tak uzavřeným systémem jako dnes, a to ani po sociální stránce. Stačí si připomenout historii jeho začátků. Ve védské době byli nositeli vyznání, jež bylo základem hinduismu, výhradně indoevropští přistěhovalci. Nazývali sami sebe *Árji*, tj. Urozenými, Vznešenými, a systém stavů, který začali používat, je měl výrazně odlišit od domorodců tmavé pleti; těm bylo přiznáno podstatně nižší postavení, a Manuův zákoník jim ukládal jako jedinou povinnost službu árijským vrstvám. *Árjům* se ale brzy podařilo osídlit celou severoindickou nížinu, ale zároveň s ní i rozšířit hinduistické náboženství na jih subkontinentu, kde žili výhradně neindoevropští *Drávidové*. Již na počátku našeho letopočtu můžeme z bezpečných zdrojů zjistit, že i oni jsou plně sjednoceni do hinduistické společnosti a stejně jako severští *Árjové*

⁴⁶ Srov. Tamtéž, s. 8.

⁴⁷ Srov. Tamtéž, s. 8-9.

⁴⁸ Srov. OSBORNE. *Východní filozofie*, s. 29.

jsou rozděleni do společenských stavů včetně těch nejvyšších, které se pak poměrně záhy proměnily v kasty.⁴⁹

„To znamená, že i neárijským složkám obyvatelstva byly tehdy ještě doširoka otevřeny dveře hinduismu nejen jako náboženského vyznání, ale i jako společenského systému, který byl jeho neodmyslitelnou složkou, v celé jeho kastovní škále. Možnost vstupu do hinduismu nebyla však omezena jenom na ty, kdo se narodili na indické půdě. Jsou dochovány spolehlivé popisy obřadů, jejichž prostřednictvím se mohli i cizí obyvatelé stát hinduisty. Později se však kastovní systém zcela neprodyšně uzavřel a ruku v ruce s tím začal hinduismus zpříšňovat požadavky, které kladl na nejrůznější stránky života svých vyznavačů. Jeho bráhmanští vůdci jako by tím chtěli zpomalit vývoj ke stále hlubšímu všeobecnému úpadku a konečnému zániku, který už od starověku považovali za neodvratný a nevyhnutelný. Hinduismus má totiž zcela vyhraněnou představu o vývoji světa a všeho živého tvorstva. Svět a všechny jeho obyvatele považuje za výtvary božské inteligence. Všechno, co má svůj počátek, musí mít logicky i svůj konec; a vývoj je tedy cestou nezadržitelného směřování k tomuto konci, k zániku, tedy cestou směrem dolů, od lepšího k horšímu.⁵⁰

⁴⁹ Srov. ZBAVITEL. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*, s. 11.

⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 11-12.

4.2. Brahma

Základem všeho a jediným věčným, trvalým a neměnným elementem ve vesmíru je Nejvyšší duch. Je jedinou realitou. Všechno ostatní neustále vzniká a zaniká. Prostupuje vším. Jeho část je ve všech živých tvorech. Je jejich duchovní podstatou zvanou átman. Tato duše jako součást Nejvyššího ducha, kterého nejčastěji označují názvem brahma.⁵¹

Slovo brahma označuje základní spřízněnost lidského ducha, který touží po splnutí s Vesmírným duchem. Touha poznat toto Skutečné obsahuje v sobě to, že je do jisté míry známe. Kdybychom o něm nevěděli nic, nemohli bychom ani říci, jestli vůbec existuje a že je tudíž toužíme poznat. Pokud toto Skutečné známe, je to tím, že Skutečné zná sebe sama v nás. Touha po Bohu a pocit, že se nacházíme ve stavu vyhnanství, předpokládá skutečnost Boha v nás. Všechn duchovní pokrok je růstem od polopoznání až k jasnému uvědomění.⁵²

Náboženská zkušenost je důkazem božského. V okamžicích, které nás inspirují, máme pocit, že v nás existuje vyšší realita, i když nedokážeme říci, co to vlastně je. Z pohybů, které se v nás odehrávají, a z výroků, jež z nás vycházejí, poznáváme sílu, která nás přivádí k pohybu, nikoli sebe sama. Náboženská zkušenost zcela jistě není subjektivní. Boha nemůžeme poznat ani zažít jinak než prostřednictvím jeho vlastního aktu. Máme-li vědomí brahma, je to jen proto, že brahma působí v nás samých. Modlitba je svědectvím ducha transcendentní božskosti v lidském duchu. Myslitelé upanišad zakládali tuto realitu brahma na faktu osobní duchovní zkušenosti, od prosté modlitby až po osvětlující poznání.⁵³

Brahma je pro lidskou mysl nepostižitelné: je neosobní, nezměrné a neměnné a vymyká se jakékoli definici. Existuje mimo tento projevený svět, je neproměnlivým, neprojeveným a nehynoucím jsovcem. Ač je nepopsatelné, jeho jiskra átman je duší každé bytosti. Nelze je pochopit, neboť není odlišitelnou entitou. Můžeme si je ale představit jako odlesk sluneční záře na hladině jezera. Pomocí záporů bývá popisován i átman. Ten nelze pozitivně definovat, je nehmatatelný a nezničitelný ve smrtelném těle, vymyká se lidskému rozumu. Přesto však už upanišady učí, že ho můžeme dosáhnout pomocí meditace, askeze a jógy.⁵⁴

⁵¹ Srov. KRÁSA; MARKOVÁ; ZBAVITEL. *Indie a Indové*, s. 31.

⁵² Srov. ZBAVITEL. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*, s. 21.

⁵³ Srov. Tamtéž, s. 21.

⁵⁴ Srov. WATERSTONE. *Duchovní svět Indie*, s. 124.

4.3. Koloběh životů a vysvobození

Brahma nepodléhá s tělem smrti. Ve chvíli jeho zániku těla přechází do dalšího života, do jiné tělesné schránky. I když se neprojevuje na činnosti svého nositele, a to ani fyzické ani duševní, přenáší do příštího života důsledky všech skutků, které člověk za celý život udělal. Kvalita těchto skutků, karma či karman, rozhoduje pak o údělu člověka v jeho příští existenci. Každé dobro je v ní odměněno a každé zlo potrestáno. Tento karmový zákon nemá výjimky. Člověk si tedy svými vlastními skutky, svým jednáním, myšlením i řečí vytváří s naprosto svobodnou vůlí svůj osud v jeho dalším zrození. Jeho átman prochází takto sansárou, koloběhem životů, až do konce existence lidstva.⁵⁵

„V koloběhu životů ale člověk nemusí setrvat navěky. Lze dosáhnout vysvobození a vrátit tak átman zpět do jeho zdroje, tzn. do Nejvyššího ducha. Způsob jak dojít vysvobození je cesta poznání, džnána-márga, poznání skutečné pravdy o tomto řádu, jemuž je podrobena vše co je ve vesmíru, poznání átmana jako svého a bytostného vlastního já a bytostné jednoty nejvlastnější podstaty všech živých bytostí s vesmírným brahma. Nelze toho dosáhnout pouze rozumovým poznáním, protože rozum není schopen sám pochopit tuto skutečnost. Musí to být smysly rozumem nedotčené, poznání musí být čistě intuitivní a toho lze člověk dosáhnout jen po dlouholeté zkušenosti a pod vlivem učení duchovního učitele gurma, který sám touto cestou prošel a svého cíle. O metodě této průpravy se upanišady příliš nešíří.“⁵⁶

„Lidé, kteří dosáhli osvobození za svého života, v něm pokračují až do své fyzické smrti. Stávají se ale dokonalými jedinci, bez tužeb, bez potřeby hmotných statků a často pomáhají jako učitelé dalším, aby také dosáhli téhož osvobozujícího poznání. Nejtypičtějším jejich rysem je, že se vymanili z područí karmanového zákona, tj. že jejich duše již není zatížena následky jejich skutků.“⁵⁷

⁵⁵ Srov. KRÁSA; MARKOVÁ; ZBAVITEL. *Indie a Indové*, s. 31.

⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 31.

⁵⁷ Srov. ZBAVITEL. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*, s. 22.

4.4. Karmový zákon

Učení o odplatě za všechny činy, které je dalším z významných přínosů upanišad indickému –a nejen indickému– duchovnímu vývoji. Slovo karman je odvozeno od slovesného kořene kr - „dělat“, a zahrnuje co člověk dělá, všechny jeho skutky a konání včetně myšlenek a řeči. Kvalita jejich souhrnu v okamžiku, kdy dojde k fyzické smrti člověka je rozhodující pro to, v jaké podobě se člověk znovu narodí a do jakého tvora se přestěhuje jeho átman. Deviza, nazývaná zpravidla karmanovým zákonem, je tedy prostá a každému dobře srozumitelná.⁵⁸

Člověk dosahuje větší hodnoty a šťastnějšího znovuzrození tím, jako velkou váhu mají skutky, jež vykonal, a čím lepším byl člověkem. Karmanový zákon je vysvětlován jako neúprosný řád, kde dobro je odměňováno a zlo trestáno. Pro člověka se má karmanový zákon stát základním kamenem k tomu, aby člověk jednal a žil spravedlivě a ctnostně a aby zlo a hřích nebyly součástí jeho života nebo jimi byl naplněn.⁵⁹

5. Hinduistické eposy

Hinduismu klade velký důraz na mravný a bezúhonný způsob života a pěstování ctností, mezi nimiž je na předním místě neublížování jiným živým bytostem (ahinsá), štědrost, vnitřní i vnější čistota, nelpění na hmotných statcích a sebeovládání až po nejrůznější formy askeze. A protože k těmto i dalším ctnostem vychovávala i velká část staroindické literatury včetně národních eposů Mahábháraty a Rámájany, byla i tato díla bezprostřední součástí hinduismu stejně jako védská slovesnost, vzniklá ještě před dotvořením hinduistického systém.⁶⁰

Právě výše zmíněným národním eposům bych se ráda věnovala v poslední části této práce, jelikož si myslím, že jsou důležitou součástí hinduistické literatury.

V literatuře je toto období, kde tradiční ústní podání vítězí nad písemným zaznamenáváním textů, svědkem vytváření a konečné redakce dvou základních děl sanskrtského písemnictví, velkých eposů Mahábháraty a Rámájany. Oba mají podobný způsob vzniku. Jejich obsah je

⁵⁸ Srov. Tamtéž, s. 22-23.

⁵⁹ Srov. Tamtéž, s. 22-23.

⁶⁰ Srov. *Základní texty východních náboženství*. Vybral ZBAVITEL, s. 8.

tvořen původně lidovým vyprávěním, později se shromažďuje do ústředního děje. Mezi oběma eposy existují však výrazné rozdíly v rozsahu i stylu.⁶¹

5.1. Rámájana

Epos Rámájana velice pomohl ke zlidovění hinduismu, rozvoji jeho devocionálních podob. Je výtvorem, kde je promítnutý princip etiky *kšatrijů*. Srovnáme-li Rámájana s jinými díly staroindické literatury, nalezneme v ní méně obětництва a rituálů – tradičních domén *bráhmanů*. Její veřejná čtení a nejrůznější dramatizace jsou i dnes formou výuky náboženství, jeho popularizace.⁶²

„Jádro eposu je tvořeno světským příběhem o Rámovi a Sítě, který už ve 4.století př.n.l. recitovali pěvci u královských dvorů. Postupem doby v něm ale náboženské prvky získávaly na významu a jeho hlavní hrdina Ráma se z krále válečníka přeměnil v boha válečníka. A nejpozději ve.století n.l. byl již Ráma všeobecně uznáván za sedmé vtělení hinduistického boha Višnu.

Prvním vypravěčem Rámájany byl mytický světec Válmíki, který je zároveň i jednou z postav eposu. Podle legendy meditoval tento svatý muž v lesním bezdomoví nehybně po tisíc let, až jej schovalo mraveniště, sanskrtsky *valmíka*. Odtud pochází jeho jméno.“⁶³

„Válmíki ovšem *Rámájana* nesložil: byla mu údajně zjevena, když meditoval o mantře „Ram“. Rámájana je proto dílem božského původu stejně jako *Mahábhárata* a stejně jako *védy*. I když byla Rámájana původně svým charakterem světská, lze v hinduistické verzi Válmíkiho spatřit vlivy starého védského náboženství. Ve verších *Rámájany* se s patřičnou úctou mluví o bráhmských kněžích, jednou ze stěžejních částí jejího příběhu je oběť koně a na začátku eposu je Ráma často přirovnáván k védskému slunečnímu bohu Indrovi. Ráma podobně jako Indra bojuje proti zlu a i on je výborným válečníkem, který ale v porovnání s Ardžunou v *Mahábháratě* – nikdy nezaváhá, když má napnout svůj luk.“⁶⁴

„Rámájana je v mnoha ohledech podobná *Mahábháratě*; svár dobra a zla, vyhnanství v lese, lítou bitvu, vítězství dharmy nad adharmou, a dokonce i uspořádání koňské oběti v závěru

⁶¹ Srov. KRÁSA; MARKOVÁ; ZBAVITEL. *Indie a Indové*, s. 48-49.

⁶² Srov. WATERSTONE. *Duchovní svět Indie*, s. 52.

⁶³ Srov. Tamtéž, s. 52.

⁶⁴ Srov. Tamtéž, s. 52.

eposu. Oba eposy byly ve své době velmi populární; v období středověku vznikaly varianty v místních jazycích. Oba se ovšem podstatně liší. Rámájana je mnohem kratší, je jen čtvrtinou délky Mahábháraty, je ucelenější, rozvádí jádro příběhu o dobrodružstvích Rámy a jeho manželky Sítu. Dějištěm eposu je nejvýchodnější část pánduovsko-kuruovské říše, město Ajódhja.⁶⁵

Ráma své jednání v Rámájaně zcela podřizuje dharmě, obecnému zákonu. Ten je základem vesmírného a společenského řádu. Ráma důsledně dodržuje morální a etické normy, které z tohoto řádu vyplývají. I proto Rámájana není jen příběhem o válečné slávě. V tomto eposu můžeme najít poučení o mezilidských vztazích a povinnostech státníka i běžného člověka. Ráma je obrazem ideálu; je dokonalým králem, válečníkem i manželem. Narodil se jako nejstarší syn krále Dašarathy. Ve svém dospělém věku získá za ženu Sítu – symbol čistoty. Osud si s ním pohraje v předvečer plánovaného nástupu na trůn. Jeho otec musí dodržet starý slib a proto je Ráma spolu se Sítou vyhoštěn na čtrnáct let do vyhnanství. Ráma se zachová jako kladný člověk, podle pravidel dharmy (spravedlnost a řád věcí), a svého otce, který brzy nato umírá žalem, poslechne. Žije pak se Sítou v divočině, kde ochraňuje před démony bráhmany, kteří v lesích poustevničí.⁶⁶

„Jako válečník tímto plní jednu ze svých povinností. Rávana, mocný démon, mu jednoho dne unese Sítu na svůj ostrov Lankua dalších mnoho let ji Ráma musí hledat. Příběh končí tím, když Ráma s jeho spojencem Hanumánem se zemí srovnají hlavní město démonů a vysvobodí tak Rámovu Sítu. Oba dva se konečně setkávají a Ráma se stává králem. Stále ovšem své zájmy podřizuje zájmům dharmy. Je si vědom, že Síta zůstala neposkvrněná, ale nemůže se smířit s faktem, že Síta žila dlouhou dobu po boku jiného muže a cítí se zneuctěný. Opět zapůsobí dharma, která mu znemožňuje tuto skutečnost přehlížet a Ráma nakonec svoji Sítu zapuzuje. Síta zůstává věrná svému manželovi i nadále a poprosí Matku zemi, aby ji pohltila do sebe jako důkaz její čistoty. Ráma se trápí touto svojí ztrátou a nakonec se i on vydává bohu smrti.“⁶⁷

„Postavy jsou ideálními typy, Ráma je postava hrdinná, mocná a vznešená a Síta je krásná, ctnostná a oddaná manželka. O jejich božství se mluví jen v první a poslední knize. Proměna hrdiny v boha a hrdinky v bohyni je zakončena v regionálních verzích. V lidových eposech je

⁶⁵ Srov. KNIPE. *Hinduismus: Experimenty s posvátnem*, s. 78.

⁶⁶ Srov. WATERSTONE. *Duchovní svět Indie*, s. 53.

⁶⁷ Srov. Tamtéž, s. 53.

Ráma vtělením boha Višnu a Síta vtělením Lakšmí, Višnuovy manželky. Opičí spojenec Hanumán hraje další ideální úlohu, roli nejvěrnějšího stoupence, a jeho veliká síla a oddanost je vždy ve službách Rámy. V širším slova smyslu se i on stal objektem náboženského uctívání a má své vlastní bhakty (bezvýhradná oddanost bohu).⁶⁸

5.2. Mahábhárata

Mahábhárata (Velké vyprávění o Bharatovcích) se původně jmenovala Džaja (Vítězství). Je patrně nejdelším básnickým dílem, jaké bylo kdy složeno. Obsahuje více než 100 000 dvojverší. Spolu s Rámájanou tvoří dvojici slavných staroindických eposů. Její jádro patrně vzniklo ve 4. nebo 3. století př.n.l. Dílo bylo několikrát pozměněno, objevily se v něm různé dodatky a vložené příběhy a své konečné sanskrtské podoby, kterou známe dnes, nabylo až ve 4. století n.l. za vlády dynastie Guptů. Některé jeho části ale vycházejí z védské tradice, a proto jejich původ bude mnohem starší. Odhaduje se až do doby kolem roku 1000 př. n.l. Můžeme se v nich kupříkladu nejednou dočíst o védském slunečním bohu Indrovi, ačkoli ve 4. století př.n.l. byl už sotva něčím více než jen málo známou nebo významnou postavou lidové slovesnosti.⁶⁹

„Kršnu v eposu spatřujeme jako vůdce svého lidu a jako spojeného s Pánduovci. Během bojů ho můžeme vidět jako bojovníka se schopnostmi nadlidskými. Postupně ale vystoupí do popředí jako božský učitel lidstva. Legenda říká, že eposu Mahábhárata dal vzniknout světec Vjása, který ji celou dovyprávěl Ganěšovi. Ganěš byl bohem se sloní hlavou. Ten si ale stanovil jednu podmínku. Epos musí být vyprávěn vcelku a bez nejmenší přestávky v jejím vyprávění. Ať Vjása diktoval jakkoli rychle, písař držel krok a nezalekl se ani složitějších úseků. Prý si musel ulomit i svůj kel, aby měl čím psát, když se mu poškodilo psací náčiní. Nemusel takto přerušit svá svatá slova.“⁷⁰

Mahábhárata vypráví, že když zemřel král Pándua, nastoupil na trůn jeho bratr Dhrtaráštra. Ten vychoval pět Pánduových synů společně se stovkou svých vlastních synů. Když dospěli v muže, Pánduovci se projevovali svou zbožností a ctnostmi. Proto na ně začal nejstarší Dhrtaráštrův syn, Durjódhana, žárlit a rozhodl se je zavraždit. Vymyslel tedy plán, že nechá

⁶⁸ Srov. KNIPE. *Hinduismus: Experimenty s posvátnem*, s. 79.

⁶⁹ Srov. WATERSTONE. *Duchovní svět Indie*, s. 56.

⁷⁰ Srov. Tamtéž, s. 56.

ve vzdáleném městě postavit palác, kam pozve na náboženské oslavy Pánduovce. Palác byl ale postaven z materiálu, který byl velmi hořlavý. Pro služebníky Durjódhany nebyl problém ho zapálit. Palác shořel na popel, ale Pánduovci a jejich matka Kuntí požáru unikli. Byli včas varováni. Durjódhana žil v přesvědčení, že jsou mrtví.⁷¹

„Pánduovci žili v lesích v převlečení za bráhmany a museli překonávat mnohé nástrahy a nebezpečnosti. Jednoho dne se k nim donesla zpráva, že král ze sousední země hledá manžela pro svoji dceru. Ten, kdo zvítězí, musí dokázat ohnout velmi pevný luk a trefit se do malého cíle. V převlečení se tedy vydali do města. Tam byli shromážděni zájemci z celé Indie, včetně Durjódhany. Žádný z nich ale ve zkoušce neuspěl. Nakonec se do města vydal Ardžuna a splnil s velkou lehkostí oba úkoly. Jako vítěz dostal věnec od princezny Draupadí. Ostatní princové nedokázali snést takové ponížení od chudého bráhmana. Zcela jistě by došlo k boji, ale zasáhl Kršna, jenž je přesvědčil, že Ardžuna si svou nevěstu zasloužil právem. Kršna byl bratrancem Pánduovců, ale nebyl jedním z Dhrtaráštrových synů. Bratři se vydali s Draupadí na cestu zpátky do lesa, kde je očekávala Kuntí. Bratři na ni vykřikli, že přinesli domů nádherný poklad a ona odpověděla, aby si ho spravedlivě rozdělili. Pak teprve spatřila dívku, ale už bylo pozdě.“⁷²

„Matčina slova byla pro syny posvátná, a tak se Draupadí provdala za všechny bratry.

Dhrtaráštra a jeho synové nyní již věděli, že Pánduovci nejen žijí, ale sňatkem jsou spojeni se silným královstvím. Durjódhana žádal odplatu, ale Dhrtaráštra moudře vyslechl radu svého strýce Bhíšmy, aby poslal pro bratry a nabídl jim polovinu království. Tak bylo tedy království rozděleno. Pánduovci dostali horší část země, divočinu ležící podél řeky Jamuny. Zúrodnili ji, postavili nádherné město a za krále byl určen nejstarší z bratří, Judhišthiru.

Všichni tak žili v blahobytu a pokoji, a Durjódhana je nenáviděl ještě více než předtím. Jeho žárlivost dala vzniknout novému plánu jejich zničení. Zbožný a ctnostný Judhišthira měl nebezpečnou slabost pro hazard. Durjódhana ho tedy pozval, aby hrál v kostky s vychytralým podvodníkem jménem Šakuni, protože věděl, že král tuto nabídku velice rád uvítá. Tak tedy hráli. Šakuni podváděl, Judhišthira prohrával jednu hru za druhou a vsadil svou moc, své království a nakonec i své bratry, Draupadi i sebe. Všichni byli otroky Durjódhanovy pomsty,

⁷¹ Srov. PRABHAVANANDA, Swámi. *Bhagavadgíta: Zpěv vznešeného*. Praha : Pragma, 1999, 179 s. ISBN 80-7205-659-X. s. 12.

⁷² Srov. Tamtéž, s. 12-13.

cílem jeho útoků a krutostí, dokud nepřišel Dhrtaráštra, který trval na tom, že je musí propustit a vrátit jim zpět jejich království.“⁷³

„Durjódhana si však u svého otce vydobyl další hru a povolení k ní. Ten, kdo prohraje, přijde o své království a bude muset žít dvanáct let v lesích a poté jeden rok ve městě tak, aby nebyl poznán. V opačném případě odejde opět do lesů. I tato hra byla pro Judhišthiru prohraná. A tak nezbývalo, aby Pánduovci odešli opět do lesů. Svě neštěstí dokázali proměnit ve ctnost, věnovali se duchovním cvičením a vykonali mnoho hrdinských skutků.

Při jedné ze svých cest dostali bratři velikou žízeň a nejmladší z nich, který se jmenoval Nakula, byl poslán, aby nějakou vodu našel. Našel jezero s průzračnou vodou. Když se chystal, že se z jezera napije, uslyšel hlas, který mu pověděl, že než se napije, musí zodpovědět pár otázek. Nakula byl ale vyprahlý, neuposlechl a z jezera se napil. V ten okamžik padl na zem a zemřel. Jeho bratr Sahadéva se ho vydal hledat. Také on došel k jezeru a i na něj promluvil z jezera hlas, který mu chtěl pokládat otázky. Sahadéva taktéž zemřel. Tímto způsobem zemřeli všichni čtyři bratři. Nakonec tam přišel Judhišthira. Našel mrtvá těla svých bratrů a v tom na něj promluvil hlas z jezera. Otočil se a uviděl před sebou dharmu v podobě jeřába.“⁷⁴

Ten se ho ptal na následující: „Co je cestou do nebes?“ „Pravdivost“ „Jak najde člověk štěstí?“ „Díky správnému vedení“ „Kdy je člověk milován?“ „Je-li prost marnivosti“ „Jak je možno poznat pravou víru?“ „Nikoli tvrzením, nikoliv spisy nebo učením – nic takového nepomůže. Cesta k víře je vyšlapaná světců.“⁷⁵

„Dharma byla spokojena. Projevila Judhišthirovi milost. A on pak přivedl své bratry zpět k životu.

Když období vyhnanství konečně skončilo, požádal Judhišthira, aby mu bylo vráceno jeho království, ale Durjódhana to odmítl. Judhišthira řekl, že by stačilo pro něj i každého z jeho bratrů po jedné vesnici. Ale Durjódhana ve své nevázané žádostivosti nesouhlasil ani s tím. Za bratry se přimlouvali i nejstarší členové rodiny, ale ani ti nedošli pochopení. Válka se zdála být nevyhnutelnou. Spříbuznění králové byli hnáni do rozepře, do něhož se zapojila celá Indie. Obě strany žádaly Kršnu o pomoc. A ten nabídl stejnou možnost. Buď se jim dostane v bitvě pomoci jeho příbuzných, Vršnovců, nebo si mohou vybrat jeho, ale Kršna se bojů

⁷³ Srov. Tamtéž, s. 13-14.

⁷⁴ Srov. Tamtéž, s. 14.

⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 14-15.

nikterak nebude účastní. Durjódhana si vybral Vršnovce. Ardžuna dal přednost samotnému Kršnovi, coby svému osobnímu vozataji.⁷⁶

„Bitva se konala na planině Kurukšetra, což je posvátné místo poutníků. Právě zde, dříve než se vojska shromáždila, měl Kršna s Ardžunou rozhovor, jenž je zaznamenán v Bhagavadgítě. Bitva trvala osmnáct dní – a skončila smrtí Durjódhandy a naprostým vítězstvím Pánduovců. Potom se Judhištira stal neomezeným vládcem Indie. Vládl třicet šest let.“⁷⁷

Příběh je ukončen poutí Draupadí a Pánduovců do výšin Himaláje, kde přebývá Bůh. Během cesty královna a čtyři bratři zemřeli – nebyli dostatečně očištěni, aby mohli přijít do nebes ve své lidské podobě. Pouze Judhištira, královský světec, putoval dál, doprovázený svým věrným psem. Když dosáhli nebes, pravil Indra, král bohů, že pes vstoupit nemůže. Judhištira odvětil, že je-li tomu tak, pak zůstane venku i on; nemohl opustit tvora, který mu tak věřil a potřeboval jeho ochranu. Po dlouhých dohadách byli nakonec do nebes vpuštěni oba dva. Ukázalo se, že pes byl ztělesněním samotné dharmy. Byla to další zkouška Judhištirových duchovní způsobilosti. A čekala ho ještě jedna. Když se král podíval kolem sebe, zjistil, že nebe je plné jeho nepřátel. Zeptal se, kde jsou jeho bratři a přátelé. Indra ho odvedl na temné a strašidelné místo, na vrchol samotného pekla, načež Judhištira řekl, že by chtěl zůstat tady, neboť místo, na kterém se nalézají jsou oni, je pro něj rájem. V tu chvíli tma a démoni zmizeli. Judhištira a ostatní Pánduovci vešli projeveným nebem a peklem do opravdového Božího bytí, jež je nekonečné.⁷⁸

„Mahábhárata jakožto celek odolává rozborům. Výstižně byla označena spíše za knihovnu než text, jelikož obsahuje ohromnou spoustu materiálů, které vznikly v období osmi či více století. Obsahuje dokonce i jednu verzi druhého eposu, Rámájany. A jako eposy jiných národů je bohatým zdrojem pro vědecké výklady. Velkolepé náměty védské mytologie a rituálu, některé z nich zjevně indoevropské, byly převedeny ze sféry mýtů do epické oblasti. Bůh Višnu se zjevuje v podobě Kršny, aby zajistil vítězství dharmy a porážku chaosu. Povaha božstva – někdy odtažitá, jindy imanentní – je ovšem dvojznačná a cena za vítězství je velká; zahrnuje, tak jako při oběti, smrt a zničení jakožto předeheru obnovy. Své místo tu sice má i odříkání a askeze, nicméně Bhagavadgíta a epos obecně vtiskl trvalou pečeť souhlasu se

⁷⁶ Srov. Tamtéž, s. 15.

⁷⁷ Tamtéž, s. 15.

⁷⁸ Srov. Tamtéž, s. 15-16.

správným lidským jednáním na tomto světě včetně nesobecké oddanosti bohu a nesobeckých činů v souladu s dharmou.“⁷⁹

5.3. Bhagavadgíta

Bhagavadgíta, nazývaná biblí staré i dnešní Indie, je vytištěna na počátku šesté knihy velkého eposu Mahábhárata. Je to dílo velmi staré, ale datum jeho vzniku nevědí ani samotní Indové. Stejně jako oba eposy Mahábhárata a Rámájana, tak i Bhagavadgíta byla předávána z generace na generaci po celé věky, a to ústním podáním, jako vzácný klenot a dědictví důležité minulosti. Zásadní hodnota Bhagavadgíty spočívá v tom, že již před třemi tisíciletími odpoutala myšlení indického člověka od touhy po zisku, od touhy po majetku, od touhy po světské slávě a učila ho šetřit život, neboť tomu, kdo všechn život vidí v sobě a sebe ve všem, nemůže Bůh zůstat utajen.⁸⁰

Do příběhu, kde dochází k bratrovražednému boji dvou spřízněných rodů Kuruovců a Pánduovců je zasazeno množství hrdinských i mytologických příběhů, lyrických líčení, rituálních, právních, filozofických a mravoučných výkladů, z nichž nejznámějším a nejautoritativnějším je právě Bhagavadgíta. Formálně je tvořena jako dlouhý dialog mezi jedním z hlavních hrdinů eposu, Pánduovcem Ardžunou, a jeho vozatajem Kršnou, který není nikým jiným než ztělesněním boha Višnu. Ten sestoupil na tento svět, aby osobně byl přítomen rozhodujícímu střetnutí na straně sil dobra, pravdy a spravedlnosti.⁸¹

„K rozhovoru mezi Kršnou a Ardžunou dochází v nejdramatičtějším úseku děje, a to ve chvíli, kdy si obě znepřátelená vojska stojí tváří v tvář na bitevním poli a vzduchem zní troubení válečných lastur, které započnou osudový boj, přátelé a známé v bitevních šicích nepřítelů poprvé uvědomuje, jak strašlivého činu se dopustí, bude-li proti nim bojovat. Není-li jiného zbylí, raději se jimi sám dá zabít, aniž zvedne ruku na svou stranu, než aby si přivodil záhubu těch, kdo jsou s ním spojeni pouty lásky a pokrevního příbuzenství. Tento vnitřní souboj mezi osobními vztahy k rodině a povinností, která od válečníka žádá nekompromisní čin bez jakýchkoliv citových ohledů, Ardžunovi pomáhá řešit Kršna tím, že mu ukazuje

⁷⁹ KNIPE. *Hinduismus: Experimenty s posvátnem*, s. 77.

⁸⁰ Srov. *Bhagavadgíta neboli zpěv vznešeného*, Přel. Rudolf Janíček. Liberec : Santal, 1998. 184 s. ISBN 80-901531-8-6. s.5-6, 12

⁸¹ Srov. *Základní texty východních náboženství*. Vybral ZBAVITEL, s. 91.

všechna tajemství lidského života a osudu, pravou povahu procesů, které probíhají v hmotné přírodě i jejich pravého původce, a nakonec se mu dává možnost poznat ve svém plném božském majestátu jako nejvyšší pán všech bytostí.“⁸²

„Ukazuje mu, že skutečné lidské já – vtělený duch, který je součástí vesmírného duchovního principu – je zcela nezávislé na tělesné stránce člověka, nepodílí se na jejích činech ani utrpeních a vpravdě „nezabíjí ani není zabito“, i když pozemské tělo zaniká. Na rozdíl od individualistického přístupu upanišád, podle nichž by se měl člověk zřít materiálního světa, který je pouhou vidinou, a usilovat o sjednocení svého osobního já s vesmírným Já, jež je jedinou realitou, klade Bhagavadgíta navíc důraz na nezištné plnění všech povinností, které jedinci vyplývají z jeho postavení ve společnosti. Každý by měl konat předepsané činy – s ohledem na zachování světa – bez ohledu na prospěch či ztrátu, radost či starost, které z toho vyplynou, bez ulpívání na plodech svých činů, jež by měl obětovat bohu. To je možné jen tehdy, upne-li se s bezvýhradnou oddaností k osobnímu bohu (konkrétně ke Kršnovi), které mu slouží a s nímž touží splynout v osvobozující jednotě.“⁸³

„Pro většinu pravověrných vinšuístů a do jisté míry i pro většinu hinduistů vůbec se Bhagavadgíta, datovaná zhruba do 2.století př.n.l., stala něčím podobným jako Nový zákon pro dobrého křesťana – tvoří základní zdroj poučení o tajemstvích vesmíru a lidského života a je pramenem náboženské inspirace. Je návodem k harmonicky uspořádanému životu, zasvěcenému plnění hlavních lidských povinností a dodržování základních mravních norem. Přesáhla ale úzký rámeček sektářského náboženského traktátu a její poselství získalo hlubší a zároveň univerzálnější platnost. Právě díky této své univerzálnosti a schopnosti umět promlouvat k lidem nejrůznějšího založení, nejrůznějších životních zkušeností a nejrůznější intelektuální úrovni dosáhla Gíta tak velké autority a oblíbenosti.“⁸⁴

„Gíta je psaná ve verších. První kapitola je pouze epická. Je laděna v celkovém duchu Mahábháraty. Zároveň ale pojednává o védské filozofii, která je založena na velmi přesném pojetí vesmíru. Gítu ale můžeme vidět i jako věštecký epos. Stejně jako zjevení Izaiášovo nebo Žalm Davidův obsahuje estetický či mystický náhled na přírodu a projevení Boha. A rovněž je také Gíta slovem božím. Její základní poselství je nadčasové. Ztělesněný bůh tady

⁸² Srov. Tamtéž, s. 91-92.

⁸³ Tamtéž, s. 92.

⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 92.

promlouvá k člověku bez ohledu na jazyk, rasu nebo epochu. Promlouvá k němu jako ke svému příteli.“⁸⁵

⁸⁵ Srov. PRABHAVANANDA. *Bhagavadgíta: Zpěv vznešeného*, s. 9-10.

6. Závěr

Cílem práce bylo pokusit se o shrnutí pojetí hinduismu. Nastínit jak vznikl, jak funguje a jaké faktory ovlivňovaly jeho existenci a vývoj.

Práce nás volně provází od obecných faktů Indie a indické filozofie a pokračuje jejím historickým vývojem. V první fázi védským náboženstvím a celým jeho souborem, popisuje čtyři sírky: Rgvéd, Sámavéd, Jadžurvéd, Atharvavéd. „Tyto texty se obrací na bohy jako na vládce nad živly a přírodními silami, kteří postihují lidi pohromami, ale jejich dobré skutky, především oběti odměňují syny, dobyt看em, dobrým zdravím a dlouhým spokojeným životem.“⁸⁶

V rámci védského náboženství se pak dostáváme alespoň okrajově k Lesnímu učení, jeho představitelům, tzv. asketům a jejich cestě k dosažení mókši („osvobození, spasení, konečné vykoupení z koloběhu znovuzrození a dosažení věčného nebo nadčasového stavu dokonalosti“⁸⁷ a největší části této kapitoly, kterou jsou upanišady, část lesních textů, které obsahují tajné učení o smyslu světa a života. Ty jsou jakýmsi vyvrcholením védské slovesnosti a tvoří čtvrtou a závěrečnou složku védského souboru. Zásadní změna s příchodem upanišad nastala v zaměření na hledání boha, kterého najdeme uvnitř sebe. Rituální obětování střídá hledání brahma.

Druhá kapitola se věnuje bráhmanismu, období v indickém náboženství, kde měli dominující vliv bráhmani, jejich sklonům k rituálům, dále pak bráhma, jenž byl nejvyšším Bohem právě v tomto období. Kapitola se dále zabývá koloběhem životů a jeho vysvobozením ze znovuzrození a s tím i souvisejícím karmovým zákonem, který určuje každé příští zrození.

Velkou část této kapitoly zabírá kastovní dělení, které je u hinduismu jeho specifikací. Rozebírá čtyři kasty, které byly člověku dané Bohem. Ten nestvořil jednoho člověka, ale čtyři skupiny, z nichž každá měla na světě svůj úkol.

Poslední kapitolou bakalářské práce je stručný popis a nastínění tří hinduistických eposů Rámájany, Mahábháraty a Bhagavadgíty, které s sebou nesly určité poselství o ctnostném životě, vnitřní i vnější čistotě a o neubližování ostatním tvorům.

⁸⁶ ZBAVITEL. *Upanišady*, s. 6.

⁸⁷ WERNER, Karel. *Malá encyklopedie hinduismu*. Brno: Atlantis, 1996. 213 s. ISBN 80-7108-129-9. s. 129

Při úvaze o hinduismu mě zaujal i následující epilog od Davida M. Knipa, kterým bych ráda ukončila celou svoji práci.

Autor napsal toto:

„Nad psací stůl jsem si pověsil už starší fotografii tmavého, pokrouceného stromu. Z větví visí několik těžkých balíčků z pytloviny, od doby dešťů zčernalých plísni. Ten pohled je tajemný a nahání hrůzu. Nelze poznat, proč tam jsou, ačkoliv to zřejmě budou buď oběti místnímu bohu, předkovi či mocnosti, známé či neznámé tomu, kdo je tam pověsil, anebo rance, které mají odvracet uhranutí a chránit tak příslušnou oblast. Ten snímek mi připomíná, kolik toho stále ještě o hinduismu nevím“⁸⁸

⁸⁸ KNIPE. *Hinduismus: Experimenty s posvátnem*, s. 204.

Seznam použité literatury:

Bhagavadgíta neboli zpěv vznešeného, Přel. Rudolf Janíček. Liberec : Santal, 1998. 184 s. ISBN 80-901531-8-6.

FRIŠ, Oldřich; VAVROUŠEK, Petr; ZBAVITEL, Dušan. *Prameny hinduismu: Védské hymny*. Praha : DharmaGaia, 2000. 203 s. ISBN 80-85905-62-0.

KNIPE, David M. *Hinduismus: Experimenty s posvátnem*. Praha : Prostor, 1997. 232 s. ISBN 80-85190-57-5.

KRÁSA, Miloslav; MARKOVÁ, Dagmar; ZBAVITEL, Dušan. *Indie a Indové: Od dávnověku k dnešku*. Praha : Vyšehrad, 1997. 472 s. ISBN 80-7021-216-0.

OSBORNE, Richard; VAN LOON, Borin. *Východní filozofie*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-537-0.

PRABHAVANANDA, Swámi. *Bhagavadgíta: Zpěv vznešeného*. Praha : Pragma, 1999, 179 s. ISBN 80-7205-659-X.

WATERSTONE, Richard. *Duchovní svět Indie*. Vydání první. Praha : Knižní klub, 1996. 184 s. ISBN 80-85809-46-X.

WERNER, Karel. *Malá encyklopedie hinduismu*. Brno : Atlantis, 1996, 213 s. ISBN 80-7108-129-9.

Základní texty východních náboženství : 1, Hinduismus. Vybral Dušan Zbavitel , Přel. Jan Filipický ... et al. Vyd. 1. Praha : Argo, 2007. 188 s. ISBN 978-80-7203-846-6.

ZBAVITEL, Dušan. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*. Praha : DharmaGaia, 1993. 143s. ISBN 80-901225-5-8

Resume

The written bachelor thesis addresses the transition from vedic period to brahmanas, forest learning to upanishads.

In the first part of this work characterizes India, eastern religions, hinduism. The next section deals specifically with the already mentioned history of the vedic period in all four stages. In the first phase of the vedic religion and his entire ensemble, describes four widths: Rgved, Samaveda, Jadzurved, Atharvaveda. In vedic religion, then we get at least marginally to the forest learning, its representatives, the ascetics and their path to achieving moksha. The bulk of this chapter and the upanishads, part of the forest texts that contain the secret doctrine of the meaning of the world and life. They are a kind of culmination of the vedic literature and constitutes the fourth and final component of vedic file.

The second chapter is dedicated to brahmanism, the religion in India, where they had a dominating influence of brahmans, their propensity for rituals, as well as brahma, who was the supreme god in this period. The chapter also deals with the cycle of life and its liberation from rebirth and thus related carma law that determines each subsequent birth. A large part of this chapter takes up the caste division, which in hinduism is its specifications. It analyzes the four castes that were given to man by god. He did not make one person but four groups, each of which had its task in the world.

The work included a chapter discussing the three key indian epics: Ramayana, Mahabharata and Bhagavad Gita. The conclusion is devoted to my personal summary.